

Journal of Analytic Divinity
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jad>
E-ISSN: 2602-3792
6/2 (Aralık/December 2022), 104-121

Hız. Peygamberle İlişkisi Bakımından Benî Hanîfe Kabilesi Hakkında Bazı Mülâhazalar

Some Reviews on the Tribe of Banu Hanifah from the Perspective of its Relationship with the Prophet Muhammad

Öznur Hocaođlu

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı
Ph.D., Presidency of Religious Affairs
Rize/Turkiye
E-posta: oznur.hoca.oglu@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2204-6491

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 4 Ekim/October 2022
Kabul Tarihi / Date Accepted: 26 Kasım/November 2022
Yayın Tarihi / Date Published: 15 Aralık/15 December 2022
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Kış-Aralık/Winter-December
DOI: 10.46595/jad.1184380

Cite as / Atıf: Hocaođlu, Öznur. "Hız. Peygamberle İlişkisi Bakımından Benî Hanîfe Kabilesi Hakkında Bazı Mülâhazalar". *Journal of Analytic Divinity*, (Aralık/December 2022), 104-121.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Öznur Hocaođlu)

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Yazar Katkıları / Author Contributions: Öznur Hocaođlu % 100

Web: <http://dergipark.org.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Öz

Yemâme'de yaşayan Benî Hanîfe, jeo-politik konumu ve verimli arâzilerinin yanı sıra mensupları ile meşhur bir kabiledir. Hz. Peygamber'in İslâm'a davetine en sert tepki veren kabile olarak bilinir. Bu makale Benî Hanîfe hakkında biyografik bir çalışmadır. Bu çalışmada İslâm Tarihi genelinde ve Hz. Peygamber devri özelinde Benî Hanîfe'nin yeri ortaya konulmaya çalışıldı. Tarihe yalancı peygamber fitnesi ile geçen Müseylimetülkezzâb ve onun kavmindeki etkisi üzerinde duruldu. Kabilenin olumlu yönünü yansıtan ve Peygamberden hiç ayrılmayan Sahâbî Sümâme b. Üsâl hakkında bilgi verildi. Benî Hanîfe, Hz. Ali'nin oğlu Muhammed el-Hanefiyye'nin annesinin mensup olduğu kabile olması hasebiyle de önemli bir kabiledir. Bunların yanında Haricilerin liderlerinden olan Benî Hanîfe'ye mensup Nâfi b. Ezrak'tan da bahsedildi. Kabile hem fitne ateşine öncülük eden temsilcileri ile hem de Peygambere bağlılıkta taviz vermeyen müntesipleri ile kendisinden söz ettirmektedir. Lakin fitne hareketinin temsilcilerinin daha başat karakterde olduğu görüldü. Neticede Benî Hanîfe hem irtidat fitnesinde hem de harici harekette öne çıkan kabileler arasında olduğu tespit edildi.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Benî Hanîfe, Sümâme b. Üsâl, Müseylimetülkezzâb, Nâfi b. Ezrak.

Abstract

Banu Hanifah tribe living in Yemâme, is famous for its geopolitical position and fertile lands as well as its members. It is also known as the tribe that reacted most harshly to the Prophet's invitation to Islam. This article is a biographical study about Banu Hanifah. In this study, the position of Banu Hanifah throughout the Islamic History in general and spesifically in the period of the Prophet Muhammad was tried to be presented. Museylimatulkadhdhab, who went down in history with the sedition of being false prophet, and his influence on his folk were dewelled on. Also, Prophet's Companion Sumama b. Usal who is reflecting the positive side of the tribe and is never leaving the loyalty to the Prophet was mentioned. Banu Hanifah is an important tribe because it is the tribe to which the mother of Ali's son Muhammad al-Hanafiyyah belongs too. In addition, Nâfi' b. Azraq who is the one of the leader of Kharijites and the member of the Banu Hanifah was also mentioned. The tribe is known for both its representatives who led the fire of sedition and its followers who did not compromise their loyalty to the Prophet. However, it was seen that the representatives of the sedition movement had a more dominant character. As a result, Banu Hanifah was determined to be among the prominent tribes both in apostasy and Kharijite movement.

Keywords: Islamic History, Banu Hanifah, Sumama b. Usal, Museylimatulkadhdhab, Nâfi' b. Azraq.

Giriş

Yemâme'de yaşayan Benî Hanîfe, jeo-politik konumu ve verimli arazileri ile ekonomik açıdan önem arz eden bir kabiledir. Bunun yanında Hz. Peygamber davetini kabilelere ulaştırdığı zaman ona en sert/kaba tavrı sergileyen kabilenin Benî Hanîfe olduğu nakledilmektedir. Ayrıca bu kabileye mensup en meşhur şahısların Sümâme b. Üsâl ve Müseylimetülkezzâb olduğu söylenebilir. Aynı zamanda İbn Abbas'ın öğrenciliğini yapan, ondan tefsir nakillerinde bulunan ve haricilere önderlik yapmış Nâfi b. Ezrak'ın da Benî Hanîfe'den olduğu nakledilmektedir. Benî Hanîfe'nin önce Hz. Peygamber'e gelip iman eden sonra da irtidat eden bir kavim olduğu söylenmektedir. Aynı şekilde İslâm Tarihindeki en büyük fitneler arasında sayılan, Hz. Peygamberin vefatına yakın başlayan ve Hz. Ebu Bekir zamanında zirveye tırmanan, otoriteye baş kaldırı hareketini Benî Hanîfe'nin gerçekleştirdiği, Hz. Ebu Bekir'in de İkrime ve daha sonra Halid b. Velid'i onlar üzerine göndererek meseleyi hallettiği nakledilmektedir.

Tespit edebildiğimiz kadarı ile yukarıda zikrettiğimiz şahsiyetlerin dışında çalışmanın ilerleyen sayfalarında kısaca ifade edileceği gibi şiirde, sanatta ve siyasette önemli rol oynamış sahâbî ve tabiîn neslinden Benî Hanîfe kabilesine mensup başka kişiler de vardır. Lakin hepsini burada anlatmak makalenin hacmini büyüteceğinden çalışmamızı, tarihe damga vurmuş ve kaynakların en çok bahsettiği söz konusu üç kişi ile sınırlandırmayı uygun gördük. Diğerlerinin de sadece isimlerin zikrettik.

Şimdi Benî Hanîfe hakkında tespit edebildiğimiz bilgileri detaylandırmaya çalışalım.

1. Benî Hanîfe ve Yaşadıkları Bölgenin Özellikleri

Benî Hanîfe'nin, Bekir b. Vâil kabilesinin önemli bir kolu olduğu, Kabileye ismini veren Hanîfe b. Lüceym'in nesebinin Sa'b b. Ali b. Bekir b. Vâil yoluyla Adnan'a kadar uzandığı nakledilmektedir.¹ Benî Hanîfe'nin, Rabia'nın bir mahallesi olduğu rivayet edilmekle birlikte Müseylimetülkezzâb'ın yurdunda (Yemâme) bir mahalle olduğu söylenmektedir.² Evlatlarının kendisine nispet edildiği Hanîfe'nin, Hanîfe bnt. Kahil b. Esed b. Huzeyme olduğu, Hanîfe'nin, Benî Hanîfe diye meşhur olan Duel b. Hanîfe, Amir b. Hanîfe ve Adıyy b Hanîfe şeklinde üç kabileye ayrıldığı nakledilmektedir.³ Benî

¹ İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl, *Lisânu'l-arab*, (Beyrut: Dâru Sadr, 1414), 9/58; Kehhâle, Ömer b. Rıza, *Mu'cemu kabaili'l-Arabi'l-kadime ve'l-hadise*, (Dımeşk: Mektebetü'l-haşimiyye, 1949), 1/312; Mehmet Ali Kapar, "Hanîfe (Benî Hanîfe)", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 21 Eylül 2022), s. 42; "Hanîfe"nin Üsâl b. Lüceym b. Sa'b b. Ali b. Bekir b. Vail'in lakabı olduğu zikredilmektedir. (Cevad Ali, *el-Mufassal fi tarihi'l-arab kable'l-İslâm*, (ys.: Dâru's-saki, 2001), 7/217). Bunun yanında ayaklarında eğrilik olmasından dolayı veya annelerinin adına binaen Hanîfe dendiği ifade edilmektedir. Suheyli, Ebu'l-Kasım, *Ravdu'l-unf fi şerhi's-Sireti'n-nebeviyye li'bn Hişam*, Beyrut: Dâru ihyai't-türâsi'l-Arabi, 2000, 4/33; İbn Hişam, Abdülmelik, *Sireti'n-nebeviyye*, (Tah: Mustafa Saka vd.), (Mısır: Babu'l-halebi, 1955), 1/424.

² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 9/58.

³ Nuveyrî, Şihabuddin, *Nihâyetü'l-ereb fi fûnûni'l-edeb*, (Kahire: Dâru'l-kütüb, 1423), 2/331.

Hanîfe'ye, hiç kölelik yüzü görmedikleri, hiçbir melikin boyunduruğuna girmedikleri için "el-lekah" dendiği bildirilmektedir.⁴

Benî Hanîfe'nin yaşadığı ve Arap yarımadasının ortasında bulunan Yemâme'nin, yarımadayı oluşturan müstakil bölgelerinden birini ya da Hicaz, Necid veya Aruz bölgesinin bir parçasını oluşturduğuna dair farklı görüşler ileri sürülmektedir. Yemâme'ye daha önceden Cev, Irz veya Karye denildiği, Himyeri Hükümdarı Hassan b. Tübba' bölgeyi ele geçirip Behr'i tahrip ettikten sonra Zerkaülyemâme adıyla tanınan bölgenin hakimi, Yemâme bint Sehm b. Tasm'a izafetle Behr'e, Yemâme isminin verildiği nakledilmektedir.⁵ Himyeriler'den önce Yemâme'de Arab-ı baide'nin önemli kollarından Tasm ve Cedis'in yaşadığı, Hassan b. Tübba'm bölgeyi almasından sonra buraya, Ubeyd b. Sa'lebe liderliğinde Adnaniler'den Bekir b. Vail'in bir kolu olan Benî Hanîfe'nin yerleştiği beyan edilmektedir.⁶ Tasm ve Cedis dönemlerinden kalma birçok görkemli tarihi binanın yer aldığı Hacr'i merkez edindikleri, Bölgenin V. yüzyılın sonlarında Kindeliler'in hakimiyetine girdiği, İslâm döneminde burada Benî Hanîfe'nin yanı sıra Temim, Bekir b. Vail'in diğer bazı kolları, İcl, Şeyban, Bahile, Kilab b. Rebia, Ka'b b. Rebia ve Aneze gibi kabilelerin yaşadığı anlatılmaktadır.⁷ Hamidullah, bu bölgenin günümüzdeki Riyad şehrinin yakınlarındaki bir mevki olduğunu belirtmektedir.⁸

Yemâme'nin verimli vadileri, buğdayı, arpası, hurması ve suları ile meşhur olduğu ifade edilmektedir. Bölgede su kaynaklarının bol olmasının ziraatın gelişmesine sebep olduğu ve bu durumun günümüze kadar devam ettiği açıklanmaktadır.⁹ Bölgenin, Arap Yarımadasının tahıl ambarı konumunda olduğu ve bölgede geniş ormanların bulunduğu zikredilmektedir. Öyle ki Hz. Ömer zamanında devletin malı olan otuz bin develik bir sürünün, muhafazası ve beslenmesi için bu bölgenin tek bir otlakının yeterli olduğu nakledilmektedir.¹⁰ Irak, Hicaz ve Yemen'i birbirine bağlayan ticaret yolları üzerinde yer alan bölgenin, jeo-politik konumundan dolayı ticari bakımdan da önemli olduğu bu sebeple bölgede yirmi gün süren büyük panayırlar kurulduğu ve Arapların bu panayırları önemsendiği kaydedilmektedir.¹¹

⁴ Zebîdî, Murtaza, *Tâcu'l-arus min cevahi'l-kamus*, (ys.: Dâru'l-hidaye, ts.), 6/308; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 2/409.

⁵ Taberî, Ebu Ca'fer, *Tarihu'l-mülük ve'l-ümem*, (Beyrut: Dâru't-türas, 1387), 1/630; İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasan, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-Arabi, 1997), 1/321-323; Cevad Ali, *Mufassal*, 7/216; Mustafa L. Bilge, "Yemâme", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 21 Eylül 2022). ss. 399-400.

⁶ Cevad Ali, *Mufassal*, 1/335; Bilge, "Yemâme". ss. 399-400.

⁷ Bilge, "Yemâme". ss. 399-400.

⁸ Hamidullah Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (terc: Salih Tuğ), (İrfan, İstanbul,1993), 1/402.

⁹ Cevad Ali, *Mufassal*, 7/216; Bilge, "Yemâme". ss. 399-400.

¹⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/402.

¹¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/403; Bilge, "Yemâme". ss. 399-400.

2. Siyasi Yapısı ve Dini Yaklaşımları

İslâm'ın geldiği dönemde İran sömürgesi durumunda olan Benî Hanîfe'nin başında Sümame b. Üsâl ve Havza b. Ali olmak üzere iki hükümdarın bulunduğu,¹² devlet içinde şekillenmemiş olan kabilenin bir kısmının göçebe, bir kısmının ise yerleşik hayat sürdürdüğü zikredilmektedir.¹³

Kaynaklarda Benî Hanîfe'nin savaşçı kabilelerden olduğu, cahiliye döneminde Eyyamü'l-Arab arasında yer alan Zahr, Melhem ve Felec gibi önemli savaşlara katıldıkları belirtilmektedir.¹⁴ Zahr denen yerde onlarla Amr b. Temim arasında; Zü eradi günü, Benî Hanîfe ile anlaşmaları Beni Cemde ile Beni Temim arasında; Zü zeraih günü, Beni Amr b. Temim ve Benî Hanîfe arasında; Mülhim günü, Beni Temim ile Benî Hanîfe arasında¹⁵; Birinci Felec gününde,¹⁶ Beni Amir, Sa'saa ile Benî Hanîfe arasında; ikinci Felec'te ise Benî Hanîfe ile Beni Amir arasında; Neşşas günü de Benî Hanîfe ile Beni Ukayl arasında savaşın vuku bulduğu ifade edilmektedir.¹⁷

Benî Hanîfe müntesip olduğu dinler açısından değerlendirildiğinde cahiliye döneminde putperest olduğu, zamanla Hristiyanlığın yayıldığı kaydedilmektedir.¹⁸ Mesela Benî Hanîfe'nin un, hurma ve süttten kendilerine put yaptıkları, ona uzun süre tapındıkları bir kıtlık esnasında bu putları yedikleri, bunun üzerine de "Araplar arasında Benî Hanîfe kadar putlarından faydalanan olmadı." sözünün bir deyiş haline geldiği nakledilmektedir.¹⁹

Ayrıca cahiliyede görülen en yaygın şirk şekillerinden biri olan cinlere sığınma işini önce Yemen'den bir kavmin çıkardığı, sonra Benî Hanîfe'nin onlara uyduğu ve en sonunda da bu eylemin Araplar arasında yayıldığı ifade edilmektedir. Bu manada, bir topluluk bir

¹² Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/403. Ümmühan Arı, *İlk Dönem İslâm Tarihinde Yemâme*, (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), s. 53. Bununla birlikte Sümame'nin Havza el-Hanefî'nin ölümünün (8/630) ardından Yemâme hâkimi olduğunu belirtenler de vardır. Bilge, "Yemâme". ss. 399-400.

¹³ Mehmet Ali Kapar, "Hanîfe (Benî Hanîfe)", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Eylül 2022). s. 42.

¹⁴ Kapar, "Benî Hanîfe". s. 42

¹⁵ Baba tarafından Beni Temim'e mensup olan ve ilk peygamberlik iddiasında bulunan kadın olarak nitelendirilen Secah bnt. Haris ile Benî Hanîfe'ye mensup yalancı Peygamber Müseylime'nin mücadelesi için bk. İlyas Uçar, "İlk Dönem İslâm Tarihinde Sıra Dışı Bir Kadın: Secah ve Peygamberlik İddiası". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (BOZİFEDER)*. 18. (2020/18). ss. 214-222.

¹⁶ Felec'in Beni Amir b. Sa'saa yurdunda bir yer olduğu ifade edilmektedir. Belâzürî, Ahmed b. Yahya, *Ensâbu'l-eşraf*, (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1996), 9/208. Birinci ve İkinci Ferec savaşları ilgili bkz. Belâzürî, *Ensâb*, 9/207-210; İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan, *el-Kâmil, fi't-Tarih*, (Beyrut: Dâru'l-kütübîl-Arabî), 1997, 4/314-315.

¹⁷ Kehhâle, *Kabâilü'l-Arab*, 1/312. Ayrıca Bkz. İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, 4/313-315.

¹⁸ J. Schleifer, "Hanîfe" *MEB İslâm Ansiklopedisi*, Eskişehir Matbaa Tesisleri 2001. 5/1, 217; Kapar, "Benî Hanîfe". s. 42.

¹⁹ Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifeti ahvâli sahibi's-şeria*, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1405), 5/333; Zehebî, Şemsuddin, *Tarihu'l-İslâm*, (ys.: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmi, 2003), 1/459; J. Schleifer, "Hanîfe", 5/1, 217-218; Çağatay Neşet, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989), s. 111

verde konakladığı zaman, güven ve rahatlık içerisinde geceleme için “kavminin sefihlerinin şerrinden bu vadinin efendisine sığınıyoruz” dedikleri nakledilmektedir.²⁰

Kur’an’da da Benî Hanîfe’ye atıf yapıldığı da ifade edilmektedir. Şöyle ki “ سُدَّ عَوْنَ إِلَى ” (sizler güçlü kuvvetli bir topluma karşı savaşa çağrılacaksınız...) şeklinde savaştan geri kalanlara tevbe etme fırsatı olarak sunulan Fetih suresi 16. ayette yer alan “güçlü bir topluluk”tan kastedilenin kim olduğuna dair görüşlerden biri olarak Müseylime’nin ashabı olan Yemâme’den Benî Hanîfe olduğu zikredilmektedir.²¹ Öyle ki Rafî’ b. Cüreyc’ten bu ayeti okudukları, lakin ayette ifade edilen bu kavmin Ebu Bekir, Benî Hanîfe ile savaşa davet edinceye kadar kim olduğunu bilmedikleri, Ebu Bekir’in davetini duyunca bu kavmin Benî Hanîfe olduğunu anladıkları nakledilmektedir.²²

3. Benî Hanîfe’nin Hz. Peygamberle İlişkisi

Kaynaklarda Hz. Peygambere en çok düşmanlık eden kabilenin Benî Hanîfe olduğu nakledilmektedir.²³ Şöyle ki Hz. Peygamber’in Benî Hanîfe’nin evlerine gidip onları Allah’a davet ederek, kendisinin Allah Resulü olduğunu söylediğinde Araplardan onlardan daha kötü bir karşılık veren olmadığı anlatılmaktadır.²⁴ Hatta Benî Hanîfe reislerinden olan ve daha sonra İslâm’ı kabul eden Sümâme b. Üsâl b. Üsâl’in Mekke’yi ziyareti esnasında Hz. Peygamber tarafından İslâm’a davet edilince, “Teklifini bir daha tekrarlarsan seni öldürürüm.” diye karşılık verdiği ifade edilmekle birlikte, sonraki bir zamanda daha da ileri giderek Hz. Peygamberin gönderdiği elçiyi öldürmeye kalktığı ama amcasının engellemesi üzerine bundan vaz geçtiği beyan edilmektedir.²⁵

Nebi (a.s.), H. 7. yılın Muharrem ayında Selit b. Amr el-Amiri’yi İslâm’a davet mektubu ile Benî Hanîfe’nin reisi Hevze el-Hanefi’ye gönderdiği, Hevze’nin elçiyi iyi karşılmasına rağmen İslâm’ı kabul etmek için pazarlık yaptığı, Allah Resulü’ne bir mektup yazarak, davet edildiği şeyin güzel olduğunu kabul etmekle birlikte, kendisinin de kavminin hatibi ve şairi olmasından dolayı Araplar arasında parmakla gösterildiğini, bu sebepten dolayı Hz. Peygamberin ölümünden sonra kendisini atamasını (veya güç paylaşımını) teklif ettiği nakledilmektedir. Hz. Peygamberin bu pazarlıklı imanı kabul

²⁰ Sa’lebî, Ebu İshak, *el-Keşf ve’l-beyân an tefsîri’l-Kur’an*, (Beyrut: Dâru ihyai’t-türâsi’l-Arabî, 2002), 10/50; İbn Atıyye, Ebu Muhammed, *Muharrerü’l-vecîz fi tefsîri’l-kitabi’l-Azîz*, (Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-ilmiyye, 1422), 5/380; Kurtubî, Ebu Abdullah, *el-Câmi li-Ahkâmi’l-Kur’an*, (Kâhire: Dâru’l-kütübî’l-mısriyye, 1964), 19/10; Makrîzî, Ahmed b. Ali, *İmtâu’l-esmâ bima li’n-Nebiyi mine’l-Ahvâli ve’l-emvâl ve hafadati ve’l-meta’*, (Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-ilmiyye, 1999), 5/5.

²¹ Beyhakî, *Delâil*, 4/165-166.

²² Sa’lebî, *Keşf*, 9/46; Beğavi, Ebu Muhammed, *Meâlimü’t-tezil fi tefsîri’l-Kur’an*, (Beyrut: Dâru ihyai’t-türâsi’l-Arabî, 1420), 4/226; İbnü’l-Cevzî, Ebu’l-Ferec, *Zâdü’l-mesir fi ilmi’t-Tefsir*, (Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-Arabiyye, 1422), 4/132.

²³ Buhari, Ebu Abdullah, *et-Tarihu’l-kebîr*, (Haydarabat: Dâru’l-mearifi’l-Osmaniyye, ts.), 5/317. (أَبْنُصُ الْأَحْبَاءِ إِلَى) (النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَنُو حَنِيفَةَ). Cevad Ali de Hz. Peygamber (a.s.) zamanında Yemâme kabileleri arasında en önde gelen kabilenin Benî Hanîfe olduğu ifade etmektedir (بنو حنيفَةَ) Cevad Ali, *Mufasssal*, 7/217.

²⁴ İbn Hişâm, *Sîre*, 1/424; Taberî, Muhammed b. Cerir, *Tarihu’r-rusûl ve’l-mülük*, (Beyrut: Dâru’t-türas, 1387), 2/350.

²⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/403, 404

etmediği ve kısa süre sonra da Hevze'nin öldüğü beyan edilmektedir.²⁶ Hevze'nin Nasrani olduğu ve Peygamber'e iki elçi gönderdiği de rivayet edilmektedir.²⁷

Benî Hanîfe'nin, gün geçtikçe büyüyen İslâm Devletinin gücünden çekindikleri için²⁸ 631 yılında aralarında Reccal (Rehhal) b. Unfuve, Talk b. Ali b. Kays, Beni Şemir'den Humran b. Cabir, Ali b. Sinan, el-Ak'as b. Mesleme, Zeyd b. Abdüamr ve Müseylime b. Habib'in olduğu Selime b. Hanzale'nin başkanlığındaki bir heyeti Allah Resul'üne gönderdikleri nakledilmektedir. Heyetin, Remle bnt. Haris'in²⁹ evinde misafir edildiği,³⁰ onlara sabah ve akşam çeşitli yemekler ikram edildiği ve neticede Müslüman oldukları,³¹ birkaç gün Medine'de kalıp Resulullah ile özel sohbet yaptıkları ifade edilmektedir. Daha sonra Benî Hanîfe'nin irtidadında en büyük rolü üstlenecek Rehhal b. Unfuve'nin, Übey b. Ka'b'dan Kur'an öğrendiği ifade edilmektedir. Heyet Medine'den ayrılırken Müccaa b. Mürare'ye istediği bir arazinin bağışlanarak bu konuda kendisine bir ahidname verildiği,³² ayrıca Resulullah'ın, Benî Hanîfe heyetine içinde abdest fazlası su bulunan bir tulum vererek "Memleketinize vardığınızda kilisenizi yıkın. Bu suyu onun yerine serpin ve yerine bir mescid inşa edin." buyurduğu, onların da bu emri yerine getirdiği belirtilmektedir.³³ Heyetin Benî Hanîfe yurduna geri döndüklerinde Müseylime'nin Hz. Peygamberlikte ortak olduğunu iddia ettiği, Sümâme b. Üsâl'nin haricinde bütün Benî Hanîfe'nin dinden döndükleri nakledilmektedir.

4. Benî Hanîfe'de Öne Çıkan Şahıslar

Tespit edebildiğimiz kadarı ile Hz. Peygamber dönemi ve sonrasında Benî Hanîfe tarihine Sümâme b. Üsâl, Müseylime ve Rehhal'in damga vurduğu ifade edilebilir.

²⁶ İbn Sa'd, Ebu Abdullah, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1990), 1/200; İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec, *el-Muntazam fî tarihi'l-mülük ve'l-ümmem*, (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1992), 3/290; İbn Seyyidunnas, Ebu'l-Feth, *Uyunu'l-eser fî funûni'l-meğâzi ve's-şemâili ve's-siyer*, (Beyrut: Dâru'l-kalem, 1993), 2/338; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/404,405; Ahmet Önkâl, "Hevze el-Hanefî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Erişim 26 Eylül 2022), s. 285; Bilge, "Yemâme" ss. 399-400; Kapar, "Benî Hanîfe". s. 42.

²⁷ Kapar, M. Ali, *Hz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebetleri*, (İstanbul: 1993), s. 242. Bir vesile Kisra ile görüşen Hevze'ye Kisra, Hecer bölgesindeki arazileri tahsis etmiş ve ona bir de taç vermiştir. Bu olaydan sonra da Hevze'ye "Zü't-Tâc, Sahibu't-Tâc" dendiği nakledilmektedir. Taberî, *Tarih*, 2/169; Önkâl, "Hevze el-Hanefî", s.285.

²⁸ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/406

²⁹ Neredeyse bütün heyetlerin ağırlandığı evin sahibi olan Remle bnt. Haris, Ümmü Sabit diye de bilinmektedir. Tam adı Remle bnt. Haris b. Sa'lebe b. Zeyd b. Ganem b. Malik B. Neccardır. İbn Sa'd, Muhammed, *Tabakâtü'l-Kübra*, (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1990), 3/374. Vakıdî'nin Remle bnt. Hades şeklinde yazdığı nakledilmektedir. İbn Hacer, Askalani, *el-İsabe fî temyizi's-sahabe*, (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1415), 8/140. Remle'nin konağında elçiler ağırladığı gibi aynı zamanda hapishane olarak da kullanıldığı nakledilmektedir. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/116; İbn Seyyidunnas, *Uyunu'l-eser*, 2/253.

³⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/240; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 18/73; Bilge, "Yemâme". ss. 399-400.

³¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/240.

³² İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/240; İbn Abdurabbih, *İstiâb*, 4/1458; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 5/57; Mehmet Efendioğlu, "Müccaa b. Mürare", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 26 Eylül 2022), s.445. Kapar, "Benî Hanîfe". s. 42. Müccaa, Hz. Peygamber'in vefatını müteakip irtidat etmiş, Halid b. Velid ile çarpışmış sonra gene Müslüman olmuştur. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/408. Bunun karşısında Müccaa'nın Müseylime'ye karşı durduğu, irtidat hareketinde Halid b. Velid'e yardımcı olduğu, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali döneminde itibar gördüğü ve Hz. Peygamberden çok az hadis naklettiği, Ebu Süfyan döneminde 681. yılında vefat ettiği nakledilmektedir. Efendioğlu, "Müccaa b. Mürare",i s.445.

³³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/240; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 18/73.

Bunların dışında Haricilere de önderlik yapmış olan, onların fikir babası diyebileceğimiz ve İbn Abbas'tan Kur'an öğrenmeye gayret eden Nâfi b. Ezrak'ı da sayabiliriz. Ayrıca Benî Hanîfe'nin liderlerinden olan Yemâme meliki Hevze b. Ali, Cahiliyede Şam'ın bazı yerlerine hakim olan Ferve b. Nefase, Medine'de Mescid-i Nebinin inşasında yer alan sahâbi Talk b. Ali, ve onun oğlu Kays b. Talk, hadis ricallerinden Damdame b. Cavs, Sahâbi Üsâl b. Numan ve Yezid b. Ma'bed, Ali b. Ebi Talib'in eşi Havle bnt. Ca'fer, hadis ricalinden İkrime b. Ammar, Abbâsi döneminin edip şairlerinden Abbas b. Ahnef, Cahiliyede Arapların en cömertlerinden Yakazan b. Zeyd ile hem Cahiliyye hem de İslâm şairi Musa b. Cabir gibi birçok kimseyi daha saymak mümkündür.³⁴

Bu şahısların hepsini ele almak makale hacmini aşacağından biz sadece İslâm Tarihinde ön plana çıkmış ve Benî Hanîfe'nin önemini ortaya koyacak olan Müseylime, Sümâme ve Nâfi b. Ezrak örnekleri üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

4.1. Müseylimetülkezzâb

Müseylime b. Sümâme b. Kebir b. Habib b. Hâris b. Abdilhâris b. Hiffan b. Zühl b. Düvel b. Hanîfe. Künyesinin Ebu Sümâme olduğu nakledilmektedir. Ebu Harun olduğu da söylenmektedir. Bunların haricinde ona "Rahmân" da denildiği belirtilmektedir.³⁵ Hatta "dileyen Allah, dileyen Rahman adı ile dua etsin. Zira güzel isimler Allah'a aittir" (İsra 17/110) ayeti indiğinde, müşriklerin "Rahman da ne? Biz Yemenin Rahmânı'ndan başka bir rahmân bilmiyoruz" dedikleri nakledilmektedir.³⁶

Yukarıda da ifade edildiği gibi bir rivayete göre içerisinde Müseylime'nin de bulunduğu, Benî Hanîfe'den bir grup heyetin, Hz. Peygamberle görüşerek iman ettikleri, Müseylime'nin ise bu toplantıya katılmayıp hayvanların yanında kaldığı, heyette bulunan herkese hediye olarak beş ukiyye verilince yüklerini koruyan bir kişinin daha olduğunu söylemeleri üzere Nebi'nin, "Sizin eşyalarınızı koruduğuna göre en kötünüz değildir." dediği nakledilmektedir. Hz. Peygamberin bu sözü, Müseylime'ye aktarılnca, onun,

³⁴ Zikredilenlerle ilgili bk. İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/67; 6/7-8, 75, 76; Belâzürî, *Ensâb*, 2/200-201; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-zaman fi tarihi'l-A'yan*, (Dimeşk: Dâru'r-risâle, 2013) 13/124; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/172; 5/57, 472; Zehebî, Şemseddin. *Mizanü'l-i'tidal fi nakdi'r-ricâl*, (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1963), 3/90; Semânî, Abdülkerim b. Muhammed. *Ensâb*, (Haydarabat: Mearifi'l-osmani, 1962),13/415; İbn Hacer, *İsâbe*, 5/412; Cevad Ali, *Mufassal* 7/213; 18/359, 377.

³⁵ Suheyli, *Ravdu'l-unf*, 7/468; Diyarbekri, Hasan b. Muhammed, *Tarîhu'l-hamîs fi Ahvâli enfusi'n-nefis*, Beyrut: Dâru Sadr, ts., 2/157. Müseylime'nin Cebrâil'in Kur'an'ı indirdiğini ve kendisine Rahmân ismini verdiğini iddia ettiği nakledilmektedir. Diyarbekri, *Tarîhu'l-hamîs*, 2/157.

³⁶ Kurtubî, *Ahkâm*, 10/343; diğer rivayette de "وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ؟" şeklindeki Furkan suresinin 60. ayeti indiğinde benzer şeyler söyledikleri nakledilmektedir. İbn Atıyye, *Muharrerü'l-vecîz*, 4/216; Kurtubî, *Ahkâm*, 13/64. Bir başka rivayete göre Kureyş Nadr B. Hâris ile Ukbe b. Ebi Muayt'ı Medine'ye Yahudilere Muhammed hakkında bilgi toplamaları için gönderdiklerinde onların Yahudilere "bizde bir yetim var, çok büyük laflar edip Rahmân'ın elçisi olduğunu iddia ediyor, ne dersiniz?" diye sorduklarında onların, "biz Rahmân'ı bilmiyoruz, sadece Yemâme'nin Rahmân'ını biliyoruz." dedikleri nakledilmektedir. İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/131.

“kendisinden sonra işin bende olacağını anlamış.” diye yorum yaptığı zikredilirken,³⁷ diğer bir rivayette Müseylime'nin elbise ile örtünmüş³⁸ bir vaziyette Hz. Peygamberle görüştüğü, Hz. Peygamberin onun halinden hoşlanmamış olacak ki elindeki hurma dalını veya içeceği göstererek istese dahi ona bunu vermeyeceğini söylediği haber verilmektedir.³⁹ Rivayete göre Yemâme'ye geri döndüklerinde Müseylime'nin Hz. Peygamberin nübüvvette ortağı olduğunu iddia ettiği, Kur'an'a benzer secîli sözler söylediği,⁴⁰ zinayı ve içkiyi helal kıldığı, namazı düşürdüğü,⁴¹ Rehhal'in de Hz. Peygamber'in Müseylime'yi Peygamberliğe ortak ettiğine şahitlik ettiği,⁴² bunun üzerine Sümâme'nin dışında⁴³ Benî Hanîfe'nin ona tabi

³⁷ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/577; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/240; Taberî, *Tarih*, 3/138; Beyhakî, *Delâil*, 5/311; Arı, “Yemâme”, ss. 77-78. Ayrıca Müseylime toplantıya gelmeden önce Hz. Peygamberin kendisini ondan sonra halife tayin ederse ona uyacağını söylediği nakledilmektedir. Diyarbekrî, *Tarîhu'l-hamîs*, 2/157.

³⁸ Hamidullah, Müseylime'nin sıradan insanların göremeyeceği önemli bir adam olduğunu göstermek amacıyla adamlarının tuttuğu bir örtü altında bulunduğunu ve Allah Resulü ile görüşmelerini de bu örtü altında yaptığını zikretmektedir. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/406

³⁹ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/576; Taberî, *Tarih*, 3/138; Beyhakî, *Delâil*, 6/330.

⁴⁰ Mesela “فَقَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَى الْخَبَلَى، أَخْرَجَ مِنْهَا نَسْمَةً تَسْنَعِي، مِنْ بَيْنِ صِفَاقٍ وَجَشَى” şeklinde aslında Kur'an'da var olan ayetlerin farklı ve yanlış ifadeleri ile yeni bir cümle kurma çabasına girdiği görülmektedir. (Taberî, *Tarih*, 3/138; Beyhakî, *Delâil*, 5/331) Müseylime'nin Kur'an ayetlerini örnek alarak uydurduğu diğer örnekler için bkz. Diyarbekrî, *Tarîhu'l-hamîs*, 2/158.

⁴¹ Taberî, *Tarih*, 3/138; en-Nemrî, Yusuf b. Bir, *ed-Dürer fi ihtisâri'l-meğâzi ve's-siyer*, (Kâhire, Dâru'l-meârif 1403), 1/155. Rivayete göre bir adamın İbn Mes'ud'a gelerek Benî Hanîfe mescidinde Allah'ın indirmedeği “الطَّائِفَاتِ طَائِفَاتٍ، وَالْعَاجِنَاتِ عَجْنَاءُ، وَالْخَابِرَاتِ خَبْرَاءُ، وَالنَّارِدَاتِ نَزْدَاءُ، وَاللَّاقِمَاتِ لَقَمَاءُ” şeklinde Kur'an'daki Âdiyât veya Naziât sûrelerinin secîlerine benzeyen bazı okuyuşlar duyduğunu haber verdiği nakledilmektedir. (Zehebî, *Tarih*, 1/459) Aynı şekilde “فَإِنَّ تَذْهَبُونَ” ayetinin tefsiri yapılırken, Kur'an'ın Allah'tan gelen bir hak olduğu, bütün açıklığıyla ortada olduğu halde bu Kur'an'ı yalanlarken aklınız nereye gidiyor manasına geldiği ifade edildikten sonra, bu anlamı te'kit sadedinde Ebu Bekir'in Benî Hanîfe heyetine Müseylime'nin Kur'an'ından bir şeyler okumalarını emrettiği, onların hezeyanlarını işitince, “yazıklar olsun size, aklınız nereye gitti? bu sözler, bir ilahtan gelmiş olmaz” sözünde de durumun bu minvalde olduğu ifade edilmektedir. İbn Kesir, Ebu'l-fida, *Tefsîru'l-Kur'an'î'l-Azîm*, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1419), 8/338. Bunların yanında Müseylime, Peygamber olduğunu iddia edince Sümâme'nin toplumunu uyarak Hz. Peygamber'in Allah'ın nebisi olduğu ve ondan başka nebi olmadığını ifade ederken “حَمَّ تَنْزِيلِ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ” şeklindeki Mümin suresi 1-3. ayetlerini okuduğu, sonrada “işte Allah'ın kelamı budur.” dedikten sonra Müseylime'nin vahiy olduğunu iddia ettiği “أَيْنَ هَذَا مِنْ يَأْضَعُغِ نَقِي لَا الشَّرَابِ تَمْنَعِينَ وَلَا الْمَاءِ” şeklindeki sözde ayeti okuyarak bu kelamın Allah'ın olmayacağını söylediği nakledilmektedir. İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/76.

⁴² Arı, “Yemâme”, ss. 79-80. Rehhal el-Hanefî. Adının Nehaz b. Unfuve veya Unsuve olduğu, Yemâme heyeti ile Hz. Peygamber'in yanına geldiği, ona iman edip Kur'an'dan sureler öğrendiği, bir gün Nebî'nin (a.s.) onu Fırat b. Hayyan ve Ebu Hureyre ile gördüğü, “sizden birinin dişleri, Uhud'dan daha büyük bir ateştedir” dediği, bunun üzerine Rahhal dinden dönünceye kadar onların çok korktukları nakledilmektedir. Taberî, *Tarih*, 3/287; Süheyli, *Ravdu'l-unf*, 7/468; İbn Abdilber, Ebu Amr, *el-İstiâb fi ma'rifeti'l-Ashâb*, (Beyrut: Dâru'l-cil, 1992), 2/552; İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec, *el-Muntazam fi tarîhi'l-mülûk ve'l-ümem*, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1992), 4/81. Ayrıca Rehhal'in, Übey b. Ka'b'dan Kur'an (Bakara suresini) öğrendiği, Müseylime peygamberlik iddiasında bulununca, öğrendiği ayetlerle onu desteklediği, neticede de Zeyd b. Hattab'ın onu öldürdüğü beyan edilmektedir. (İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/240; Süheyli, *Ravdu'l-unf*, 7/468) Bunların haricinde kaynaklarda, Rehhal/Reccal/Deccal'in Hz. Peygamber'e gidip Kur'an okuduğu ve dinde fıkıh sahibi olduğu, Hz. Peygamber'in onu Yemâme'ye öğretmenlik yapması, Müseylime'nin gücünü kırıp Müslümanlara destek olması için gönderdiği, lakin Rehhal'in Müseylime'den daha büyük bir fitne çıkardığı, Hz. Peygamber'den nübüvvette Müseylimen'in ortağı olduğunu duyduğu yalanıyla Benî Hanîfe'yi aldattığı nakledilmektedir. Taberî, *Tarih*, 3/282; İbn Abdilber, *İstiâb*, 2/551; İbnü'l-Esîr Ebu'l-Hasan, *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahabe*, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1994, 2/356; *el-Kâmil fi't-tarih*, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-Arabi, 1997), 2/95; İbnü'l-Cevzî, *Muntezam*, 4/81; Diyarbekrî, *Tarîhu'l-hamîs*, 2/158. Bunların karşısında Makrîzî, Rehhal'in Hz. Peygamber'e gelen heyette bulunup Bakara suresini okuduğu Ridde zamanında Ebu Bekir'e geldiği ve Ebu Bekir'in onu Yemâmelileri Allah'a davet edip İslâm'da sabit kadem olmaları için gönderdiği, lakin onun Müseylime ile birlikte irtidat ettiğini nakletmektedir. Makrîzî, *İmta'*, 14/250.

⁴³ Nemrî, *Dürer*, 1/155.

olduğu açıklanmaktadır.⁴⁴ Bununla beraber Sümâme'nin vaziyeti bir mektupla Hz. Peygamber'e bildirdiği, zira Sümâme'nin Yemâme'de Hz. Peygamber'in valisi olduğu nakledilmektedir.⁴⁵

Müseylime'nin "Resulullah Müseylime'den, Resulullah Muhammed'e selam üzerine olsun." şeklinde başlayan ve arzın yarısının kendilerine diğer yarısının da Kureyş'e ait olduğuna lakin Kureyş'in adaletsiz davranıp haddi aştığına dair Hz. Peygamber'e bir mektup yazarak iki elçi ile Allah Resulüne gönderdiği, Hz. Peygamber'in (a.s.) onlara "siz benim Allah'ın Resülü olduğuma şahadet eder misiniz" diye sorduğu, elçilerin "evet" şeklinde cevap verdikleri, bunun üzerine "Müseylime'nin Allah'ın Resülü olduğuna şahadet eder misiniz" diye sorduğu, onların yine "evet" demesi üzerine Hz. Peygamber'in "şayet elçiler öldürülmez kuralı olmasaydı, sizin boynunuzu vururdum." şeklinde tehdit ettiği nakledilmektedir. Sonra da "Allah'ın Resülü Muhammed'den yalancı Müseylime'ye (Müseylimetülkezzâb)," şeklinde başlayan bir mektup yazdığı rivayet edilmektedir.⁴⁶

Müseylime'nin, Hz. Peygamber'in (a.s.) kendisine elçi olarak yolladığı Habib b. Zeyd el-Ensari'yi şehid ettiği,⁴⁷ bunun üzerine Allah Resülü'nün o bölgedeki memurlarına Müseylime ile mücadele etme talimatını verdiği, fakat kısa bir süre vefaatt ettiği nakledilmektedir.⁴⁸ Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebubekir'in büyük bir kararlılıkla bu mücadeleyi sürdürdüğü, şiddetli çarpışmalar sonunda Müseylime'nin, Halid b. Velid komutasındaki birlikler tarafından mağlup edildiği haber verilmektedir.⁴⁹

Kaynaklarda Hz. Peygambere bağlılıktan hiç ayrılmayan Sümâme'nin, toplumdaki Müseylime lehine değişimin etkisini ve ciddiyetini ifade eden bir mektubu Ebu Bekir'e gönderdiği kaydedilmektedir. Ebu Bekir'in önce İkrime'yi ardında da Şurahbil b. Hasene'yi İkrime'ye destek olması için gönderdiği, İkrime bunu hissedince hızlı hareket ederek Sümâme'ye geldiği ifade edilmektedir. Sümâme'nin ona ardından bir ordu geldiğini, bu sebepten dolayı acele etmemesini tavsiye ettiği, lakin İkrime'nin acele ederek Müseylime ile çarpıştığı ve yenildiği nakledilmektedir. Hz. Ebu Bekir'in daha sonra Halid b. Velid'i buraya yönlendirdiği, Benî Hanîfe ile çok şiddetli bir savaşın patlak verdiği ve neticede Vahşi'nin Müseylime'yi öldürdüğü nakledilmektedir. Bu savaşta Benî Hanîfe'yi fitneye

⁴⁴ Taberî, *Tarih*, 3/138; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, 2/162. Müseylime'nin gücü ve etkisini göstermesi bakımında aynı dönemde hatta ilk olarak yalancı Peygamber iddiasında bulunduğu kaydedilen yalancı Peygamber Secah'ın onunla karşılaşması sonucu ondan etkilenip Müseylime ile evlendiği ve neticede peygamberlik iddiasından vazgeçtiği ifade edilmektedir. Detaylı bilgi için bk. Uçar, "Secah ve Peygamberlik İddiası". ss. 220-223.

⁴⁵ İbnü'l-Cevzî, *Muntezam*, 4/22; Diyarbekri, *Tarihü'l-hamîs*, 2/160.

⁴⁶ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/600; Taberî, *Tarih*, 3/146; Beyhakî, *Delâil*, 5/331-332; İbnü'l-Cevzî, *Muntezam*, 4/22; Diyarbekri, *Tarihü'l-hamîs*, 2/157; Arı, "Yemâme", s. 82.

⁴⁷ Rivayete göre Müseylime, Habibe b. Zeyd'e "Sen Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahadet eder misin?" diye sorduğunda onun, "evet" demesi üzerine kendisinin Allah'ın Resülü olduğuna şahadet edip etmediğini sorduğu, Habib b. Zeyd'in, "hayır" cevabı vermesi üzerine, Müseylime'nin, ölünceye kadar onun uzuvlarını teker teker kestiği nakledilmektedir. İbn Hişâm, *Sîre*, 1/466; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, (Beirut: Dâru'l-fikr, 1996), 1/325; İbn Abdilber, *İstiâb*, 1/320; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 1/675.

⁴⁸ Diyarbekri, *Tarihü'l-hamîs*, 2/158; J. Schleifer, "Hanîfe", 5/1, 217; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/407, 408.

⁴⁹ J. Schleifer, "Hanîfe", 5/1, 217; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/407, 408

düşüren Rehhal'in da öldürüldüğü belirtilmektedir.⁵⁰ Müseylime'nin öldürüldüğünde yüz elli yaşında olduğu nakledilmektedir.⁵¹

4.2. Sümâme b. Üsâl

Tam adı, Sümâme b. Üsâl b. Numan b. Mesleme b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Yerbu' b. Sa'labe b. Dul (Duil)⁵² b. Hanîfe b. Lüceym'dir.⁵³

İlk başlarda Sümâme'nin Hz. Peygamber'e düşman olduğu ifade edilmektedir. Öyle ki Hz. Peygamber İslâm'a davet etmek için Sümâme'ye uğradığı zaman onu öldürmek istediği, ancak amcasının buna mani olduğu ifade edilmektedir. Daha sonra Sümâme'nin, umre yolculuğu esnasında Medine'ye uğradığı, orada yakalanıp Hz. Peygamber'e getirildiği, Mescid-i Nebevi'nin bir direğine bağlandığı beyan edilmektedir.⁵⁴ Diğer rivayete göre Hz. Peygamber'in Necid'e bir grup asker gönderdiği, yolda askerlerin Sümâme'yi yakalayarak Medine'ye getirdikleri nakledilmektedir. Ayrıca askerlerin onu tanımadığı ifade edilmektedir.⁵⁵ Hz. Peygamber'in, onu görünce "Bu, Sümâme'dir, ona iyi davranın." dediği belirtilmektedir. Çok obur olan Sümâme'nin doyurulması için ailesine "Yanızda ne kadar yiyecek varsa toplayıp ona gönderin." talimatı verdiği, ayrıca sütlü devesinin de sabah akşam sağılıp ona gönderilmesini istediği açıklanmaktadır. Hz. Peygamber'in her yanından geçişinde Sümâme'yi İslâm'a davet ettiği, onun da her defasında "Yeter artık Muhammed, eğer öldüreceksen zaten katil birini öldüreceksin, yok fidye isteyeceksen aklına geldiği kadar iste." dediği beyan edilmektedir. Onun bu cevabına karşı Hz. Peygamber'in bir şey demeden uzaklaştığı, bu arada Sümâme'nin, Müslümanların yaşantısını, ibadetlerini gözlemleyerek, İslâm'ı bu şekilde tanımaya başladığı, üç gün sonra da Hz. Peygamber'in, fidye alınmaksızın onun salıverilmesini emrettiği rivayet edilmektedir. Bunun üzerine Sümâme'nin Baki koruluğuna giderek yıkanıp temizlendikten sonra Allah Resulü'nün yanına geldiği ve Müslüman olduğu ifade edilmektedir. Bundan sonra Sümâme'nin Hz. Peygamber'e "Şu ana kadar benim için dünyanın en iğrenç adamı gibiydin ama artık seni herkesten çok takdir ediyorum."⁵⁶ dediği,

⁵⁰ İbnü'l-Cevzî, *Muntezam*, 4/80-82. Bu savaşın on bir veya on ikinci senede yapıldığı ve savaşta müşriklerden on bin Müslümanlardan da bin civarında ölüm gerçekleştiği nakledilmektedir. İbnü'l-Cevzî, *Muntezam*, 4/82.

⁵¹ İbn Kesîr, *Bidâye*, 5/50.

⁵² "دول"un Benî Hanîfe'nin bir mahallesi olduğu, "دال" duil'in ise Bekr b. Abdimenaf b. Kinâne'nin bir mahallesi olduğu ifade edilmektedir. Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, (ys.: Mektebetü hilâl, ts.), 8/70; Ezdî, İbn Düreyd, *Cemheretü'l-lüğa*, (Beyrut: Dâru'l-ilm, 1987), 2/1061.

⁵³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/75; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/477.

⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/776; Buhârî, Muahammed b. İsmail, *Sahîh*, (ys.: Dâru Tavki'n-necat, 1422), 5/170, (4372); Müslim, Ebu'l-Hasan, *Sahîh*, Beyrut: Dâru İhyai't-türâsî'l-Arabî, ts., 3/1386 (1764); İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/477; Zehebî, *Tarih*, 1/234; J. Schleifer, "Hanîfe", 5/1, 217. Bunların haricinde Sümâmen'in Müseylime'nin bir elçisi olarak Hz. Peygamber'e geldiği ve Hz. Peygamber'in onu İslâm'a davet ettiği nakledilmektedir. Beyhaki, *Delâil*, 4/79; Şâmî, Muhammed b. Yusuf, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî Sîreti hayri'l-ibâd*, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1993), 6/71.

⁵⁵ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/638; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/76; İbn Hibbân, *Sîre*, 1/268; Beyhakî, *Delâil*, 4/78; İbn Abdilber, *İstiâb*, 1/214; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/477; Zehebî, *Tarih*, 1/234.

⁵⁶ Rivayet için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2001), 12/318, 15/518; Buhârî, *Sahîh*, 5/170, (4372); Müslim, *Sahîh*, 3/1386, (1764)

bununla birlikte akşam yemeğinde çok az yediği, bunu gören sahabenin şaşırıldığı, Allah Rasulü'nün “Şaşırmanın mü'min bir mide ile kafır yedi mide ile yemek yer.”⁵⁷ buyurduğu nakledilmektedir.⁵⁸ Sümâme, umre yapmak üzere⁵⁹ Mekke'ye telbiye okuyarak girer.⁶⁰ Beytullah'ta herkesin gözü önünde İslâmi esaslara göre namaz kılar.⁶¹ Bunu gören Kureyşliler onu yakalayarak öldürmek isterler, lakin içlerinden biri Yemâme'nin hububatına muhtaç olduklarını hatırlatınca vazgeçerler. Ancak Sümâme, “Bundan sonra Muhammed (a.s.) emretmediği sürece, benim ülkemden bir tek tane bile alamayacaksınız.” diyerek meydan okur. Bir süre sonra kıtlık baş gösterir ve Sümâme'nin ambargosu nedeniyle zor durumda kalan Kureyş, H. 6. yılda Hz. Peygamber'e giderek (veya mektup yazarak) Sümâme'nin ambargosundan dolayı sıkıntıda olduklarını haber vererek, onun bu inadından vazgeçirmesini isterler. Allah Rasulü'nün emriyle Sümâme ambargoyu kaldırır.⁶²

Bundan sonra Sümâme kabilesinde bir Müslüman olarak faaliyet göstermeye başlar. Hatta yukarıda da ifade edildiği gibi içerisinde Müseylime'nin de bulunduğu Benî Hanîfe heyetinin, dinlerinden dönerek Müseylime'ye iman etmeleri üzerine Hz. Peygamber'in görevlendirdiği bir vali olarak durumu Hz. Peygamber'e bildirmiştir.⁶³ Ayrıca Nebi'nin Fırat b. Hayyan el-İclî'yi Müseylime ile savaşını öldürmesi için Sümâme'ye gönderdiği nakledilmektedir. Sümâme'nin Müseylime'ye karşı toplumunu uyardığı ama toplumunu kendisine isyan bayrağını kaldırınca iman edenlerle birlikte onlardan ayrıldığı belirtilmektedir.⁶⁴

Bundan sonra Sümâme'nin Bahreyn tarafına gitmek isterken, Hutam ve ona tabi olan mürtedlerle savaşmak için hareket eden Ala b. Hadrami ile karşılaştığı, ona destek olup

⁵⁷ Rivayet için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 15/540, (9875); Buhârî, *Sahîh*, 7/72, (5397); Nesâî, Ebu Abdurrahman, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, (Beyrut: Müessesetü'r-risâle), 2001, 6/270, (6741)

⁵⁸ İbn Hişâm, *Sîre*, 2/638; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/477; Zehebî, *Tarih*, 1/234; *el-Mühezzebe fî ihtisârî's-süneni'l-kebir*, 5/2488; Diyarbekrî, *Tarîhu'l-hamîs*, 2/3; Arı, “Yemâme”, ss. 53-54.

⁵⁹ Rivayete göre Sümâme, müslüman olunca Hz. Peygamber'e (a.s.) umre yapmak niyetiyle yola çıktığını ama yakalanca gidemediğini, şimdi ne yapması gerektiğini sorduğu, bunun üzerine Hz. Peygamber'in onu müjdelediği ve umre yapmasını emrettiği, bunun üzerine Sümâme'nin umreye gittiği ifade edilmektedir. Müslim, *Sahih*, 3/1386, (1764); Nesai, *Sünenü'l-kübrâ*, 1/150, (192); Beyhakî, *Delâil*, 4/78; İbn Abdilber, *İstiâb*, 1/214.

⁶⁰ Kaynaklarda bu şekilde telbiye ile giren ilk kişinin Sümâme olduğu nakledilmektedir. İbn Hişâm, *Sîre*, 2/639; Diyarbekrî, *Tarîhu'l-hamîs*, 2/3; Halebî, Ali b. İbrahim, *es-Sîretü'l-halebiyye- İnsanu'l-uyûn fî Sîreti'l-emini'l-me'mûn*, (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1427), 3/246.

⁶¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/403,404.

⁶² İbn Hişâm, *Sîre*, 1/235, 2/639; Belâzürî, *Ensâb*, 7/182; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/477; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/404,405

⁶³ İbnü'l-Cevzî, *Muntezam*, 4/22; Diyarbekrî, *Tarîhu'l-hamîs*, 2/160. Ayrıca Sümâme'nin Hz. Peygamber vefat ettikten sonra da Hz. Ebu Bekir'e de Müseylime'nin yaptıklarını rapor ettiği ve bunun üzerine Ebu Bekir'in Halid b. Velid'i gönderdiği nakledilmektedir. Diyarbekrî, *Tarîhu'l-hamîs*, 2/160

⁶⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/477. Sümâme'nin Bahreyn tarafına gitmek isterken, Hutam ve ona tabi olan mürtedlerle savaşmak için hareket eden el-Ala b. Hadrami ile karşılaşır. Sümâme Ala ile onlarla savaşta bulunur. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/477; Zebîdî, *Tâcu'l-arus*, 27/430.

mürtedlerle savaştığı ve Ala'nın galip gelmesinde etkili olduğu lakin Yemâme'ye tekrar dönüştürme mürtedler tarafından şehit edildiği nakledilmektedir.⁶⁵

4.3. Nâfi b. el-Ezrak

Onun Benî Hanîfe'den olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte Nâfi'nin Benî Hanîfe ile yaşadığı için onlara nispet edildiği de nakledilmektedir.⁶⁶

Nâfi b. Ezrak'ın Basra'da Abdullah b. Zübeyr günlerinde ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Nâfi'nin başlangıçta Necde b. Amirle beraber olduğu, daha sonra ondan ayrıldığı nakledilmektedir. Haricilikten dolayı hapsedildiği, Yezid b. Muaviye ölünceye kadar kurtulduğu ifade edilmektedir.⁶⁷

Ezârika'nın kurucusu olan Nâfi'nin belli başlı düşüncelerini şöyle ifade edebiliriz: Her büyük günah işleyen kimse küfre düşer ve onlar ebediyen cehennemde kalır; Hz. Ali küfre düşmüştür ve hakem olayında Musa el-Eşari ve Amr b. As küfre düşmüştür.; müşrik çocukların da öldürülmesi gerekmektedir.⁶⁸

Nâfi b. Ezrak'ın ve diğer harici grupların önce Abdullah b. Zübeyr ile hareket etikleri ama daha sonra ayrıldıkları ifade edilmektedir. Mekke'de Abdullah b. Zübeyr başkaldırdığı zaman, Nâfi b. Ezrak'ın İbn Zübeyr isyanını desteklenmesini tavsiye ettiği, bunun üzerine İbn Zübeyr'in yanına geldikleri, onun bu durumdan memnun kaldığı zikredilmektedir. Nâfi b. Ezrak ve yanındakilerin İbn Zübeyr'in düşüncelerini araştırıp sormadan, Yezid b. Muaviye ölünceye kadar İbn Zübeyr'le beraber çarpıştıkları açıklanmaktadır. Lakin Şam ehli Mekke'den ellerini çekip geri döndüklerinde, kendi aralarında tartışarak düşüncesini bilmedikleri birinin yanında savaştıklarını, artık İbn Zübeyr'le görüşüp düşüncesini öğrenmeleri gerektiğini konuştukları ve ona Osman hakkında düşüncelerini sordukları beyan edilmektedir. Netice de onunla görüş ayrılığına

⁶⁵ Taberî, *Tarih*, 3/12; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, 1/477; *Kâmil*, 2/224; Asri Çubukcu, "Sümâme b. Üsâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21 Eylül 2022), ss. 131-132. Rivayete göre savaştan sonra geri dönerken Beni Kays b. Sa'lebe suyunda Sümâme'de Hutamın nakışlı elbisesini görünce onu nereden edindiğini, Hutam'ı onun mu öldürdüğünü sordukları, Sümâme'nin de elbisenin kendisine hediye edildiği veya kendisinin satın aldığı söylediği, lakin onlar, "Hutam'ı sen mi öldürdün?" diye soruyu yineledikleri, Sümâme'nin "hayır, ama ben öldürmeyi isterdim" deyince onun üzerine çullanarak şehit ettikleri nakledilmektedir. Taberî *Tarih*, 3/312.

⁶⁶ Belâzürî, *Ensâb*, 7/143. Ehli vukuftan olan Necde ile Nâfi'nin ayrılma sebebinin insanların canlarını ve mallarını helal görmesi ve çocukların öldürülmesine cevaz vermesi olduğu söylenmektedir. Bu durum, Necde ile Nâfi arasında mektuplaşmalardan anlaşılmaktadır. İbn Abdurabbih, *İkdü'l-ferîd*, (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1404), 2/238-240.

⁶⁷ Belâzürî, *Ensâb*, 7/143.

⁶⁸ Ebu Musa, el-Eş'arî, *Makalatü'l-İslâmiyyin ve ihtilafü'l-musallin*, (ys.: Mektebetü'l-mısriyye, 2005), 1/84. Ezârika'nın Ali'yi tekfir etmeleri; savaştan geri duranları (kaade veya ehli- vukufu) tekfir etmeleri; zinadan dolayı recmi, Kur'an'da olmadığı gerekçesi ile düşürmeleri; müşrik çocukların babaları gibi ateşte olduğunu söylemeleri; takıyyeyi, hem sözde hem de amelde caiz görmemeleri; Allah'ın, nübüvvetinden sonra inkar edecek bir Nebi'yi göndermesini caiz görmeleri ve büyük günah işleyen kimsenin küfre düşeceği ve ebedi cehennemde kalacağı şeklinde sekiz bidat iddia ettikleri nakledilmektedir. Şehristânî, *Ahmed el-Milel ve'n-nihal*, (Beyrut: Dâr'l-ma'rife, 1404), 1/117.

düştüklerinden dolayı şehirden ayrıldıkları nakledilmektedir.⁶⁹ Bundan sonra Nâfi b. Ezrak'ın aynı düşüncüyü paylaştığı, Abdullah b. Sıfar, Abdullah b. İbaz, Hanzala b. Beyhus ve Beni Mahuzla birlikte Basra'ya gittiği ifade edilmektedir.⁷⁰

Nâfi b. Ezrak'ın yönetimindeki Hariciler, Emeviler'in Basra'ya vali olarak tayin ettiği Mes'ud b. Amr'ı öldürüp şehri ele geçirirler. Abdullah b. Zübeyr'in tayin ettiği vali Ömer b. Ubeydullah'ın şehre girmesine engel olurlar. Daha sonra muhaliflerin Basra'ya hakim olması üzerine, Nâfi b. Ezrak şehri terk eder. Ancak dışarıdan gelen takviye kuvvetleriyle Hariciler Basra'yı tekrar ele geçince Abdullah b. Zübeyr, Müslim b. Ubeydullah'ın komutasındaki bir orduyu Basra'ya gönderir. Abdullah b. İbaz ile ona uyan bir kısım Hariciler bu orduya karşı savaşmak istemeyip Basra'da kaldılar. Nâfi b. Ezrak onları da tekfir ederek kendisine inananlarla birlikte Basra'dan ayrılıp Ahvaz ve Huzistan'a doğru yola çıkarak, bu bölgelerde hakimiyet sağlar. Sonunda Ahvaz yakınlarında Müslim b. Ubeydullah'ın ordusuyla yapılan savaşta hem Müslim hem de Nâfi b. Ezrak öldürülür (65/685).⁷¹

Nâfi b. Ezrak tavizsiz duruşu ile bilindiği gibi aynı zamanda İbn Abbas'ın talebesi olarak da nam salmıştır. Onun anlamadığı ve bilmediği kelimeleri İbn Abbas'a sorup aldığı notlar, tefsir haline getirilmiştir.⁷²

Sonuç

Soyları Adnaniler'e dayanan, geniş ve mümbit topraklara sahip olan Benî Hanîfe'nin tarihi göz önünde bulundurularak, zengin ve savaşçı bir kabile olduğu ifade edilmektedir. Kabilenin yerleşik hayata geçtiği söylenmekle birlikte bir kısmının göçebe yaşamaya devam ettikleri nakledilmektedir. Benî Hanîfe'nin, cahiliye döneminde putperest olduğu ama bu inançlarında samimi olmadıkları görülmektedir. Zira yiyecek maddelerinden yaptıkları putları, acıktıkları zaman yedikleri haber verilmektedir. Putperestliğin yanında Kabile arasında sonradan Hristiyanlığın yayıldığı da beyan edilmektedir.

Benî Hanîfe, Peygamber'e en çok düşmanlık yapan kabileler arasında zikredilmektedir. Hz. Peygamber'in risâletini kabilelere duyurduğu zaman, Benî Hanîfe mensuplarının, O'nu (a.s.) yanlarından kovdukları, hatta öldürmeye teşebbüs ettikleri rivayet edilmektedir. Belli süre sonra İslâm'ın güçlendiğini gören Benî Hanîfe'nin, dini öğrenip anlaşma sağlanması için içerisinde Müseylime'nin de bulunduğu bir heyeti, Hz. Peygamber'e gönderdikleri, Heyet'in Medine de birkaç gün kaldığı ve Hz. Peygamber'le

⁶⁹ Taberî, *Tarih*, 5/566; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, 3/254; İbn Kesîr, Ebu'l-Fida, el-*Bidâye ve'n-nihaye*, (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1986), 8/239; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 20/521. Daha sonra Nâfi b. Ezrak'ın İbn Zübeyr'e zalimlerin safında olmaması için mektup yazdığı nakledilmektedir. İbn Abdurabbih, *İkdü'l-ferîd*, 2/238.

⁷⁰ Taberî, *Tarih*, 5/566; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, 3/255.

⁷¹ Taberî, *Tarih*, 5/567; 5/613-614; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, 3/276; İbn Kesîr, *Bidâye*, 8/261; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 20/523. Mustafa Öz, "Ezârîka", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Eylül 2022), ss.45-46; Ethem Ruhî Fığlalı, "Hariciler", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Eylül 2022), ss. 169-175.

⁷² Öz, "Ezârîka", ss. 45-46.

görüşerek Müslüman oldukları kaydedilmektedir. Hatta heyette bulunan Rehhal gibi bazı Benî Hanîfe'nin, Abdullah b. Ubey'den Kur'an öğrendikleri, dinde ilim sahibi oldukları ve kabilelerine muallim olarak gönderildikleri beyan edilmektedir. Lakin yurtlarına döndüklerinde Müseylime'nin, peygamberlikte Hz. Muhammed'e ortak olduğunu iddia ettiği ve İslâm'ı öğretmesi beklenen Rehhal'ın da bunu Hz. Peygamber'den işittiği yalanını söylediği, sonuçta Sümâme dışında Benî Hanîfe'de bulunan herkesin Müseylime'ye iman ederek dinden döndüğü aktarılmaktadır.

Bu anlamda yalancı Peygamber Müseylime olayı, İslâm Tarihine damga vuran en önemli fitne hareketlerinden biri olduğu söylenebilir. Bu, Hz. Peygamber döneminde başlayıp Hz. Ebu Bekir dönemine sarkan ve Halid b. Velid komutanlığında Müseylime ile yapıla savaşta, Vahşi'nin onu öldürmesi ile son bulan bir fitnedir.

Benî Hanîfe'nin İslâm'dan taviz vermeyen müntesibi Sümâme b. Üsâl'ın, bisetin ilk yıllarında Hz. Peygamber'e düşman olduğu, Lakin İslâm'a girince, en çok nefret ettiği kimsenin en çok sevdiği kimseye dönüştüğü nakledilmektedir. Kavminin irtidat hareketine karşı çıkıp onları her daim İslâm'a davet ettiği beyan edilmektedir. Onun hiçbir zaman Müseylime'yi onaylamadığı ve onun yaptıklarını Hz. Peygamber'e ve Hz. Ebu Bekir'e bildirdiği açıklanmaktadır. Toplumuyla ayrı düşmesinden dolayı da yurdunu terk etmek zorunda kaldığı, neticede mürtetlerle mücadele ederken şehit düştüğü rivayet edilmektedir.

İslâm tarihinde öne çıkan Benî Hanîfe'ye mesup bir diğer kişi Nâfi b. Ezrak'tır. Onun hem dini hem de siyasi bir hareket olan haricilerin Ezârîka kolunu kurduğu belirtilmektedir. Necde b. Amir gibi ilk başlarda beraber oldukları kimselerden katı düşüncelerinden dolayı ayrıldığı, Yezid b. Muaviye zamanında hapis haneye düştüğü ama belli bir süre sonra çıkmayı başardığı, daha sonra da Yezid b. Muaviye'ye karşı mücadele eden Abdullah b. Zübeyir'i desteklediği ve onun yanında Yezid'in ordusuyla savaştığı zikredilmektedir. Hz. Ali ve Hz. Osman hakkındaki düşüncesinden dolayı Abdullah b. Zübeyir'le ayrı düştüğü, bu sebeple de yan yana çarpıştığı kimse ile bundan sonra karşı karşıya savaşmaya başladığı ifade edilmektedir. Naif b. Ezrak'ın İslâm anlayışının çok katı olduğu, öyle ki Abdullah b. Zübeyir'in ordusuyla savaşmayı reddeden arkadaşlarını, sırf bu sebepten dolayı tekfir ettiği kaydedilmektedir. Yine onun katı din anlayışını gösteren "Müşrik çocukların öldürülmesi" ve "insanların mallarının ganimet sayılması" gibi bazı hususlardan dolayı taraftarlarıyla ayrılıklar yaşadığı nakledilmektedir. Neticede İbn Zübeyir'in gönderdiği ordu ile yaptığı çarpışmada öldürüldüğü ifade edilmektedir.

Sonuçta Benî Hanîfe'nin, müntesipleri ve yaptıkları ile İslâm Tarihinde öne çıkan ve özellikle de Müseylimetülkezzâb ile fitne hareketinin baş mimarı olarak temeyyüz eden bir kabile olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. 45 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1. Basım, 2001.
- Arı, Ümmühan. *İlk Dönem İslâm Tarihinde Yemâme*, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Beğavî, Ebu Muhammed. *Meâlimü't-tezîl fî tefsîri'l-Kur'an*. 5 cilt. Beyrut: Dâru ihyai't-türasi'l-Arabî, 1420.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahya. *Ensâbü'l-eşrâf*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1996.
- Beyhakî, Ebu Bekir. *Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifeti ahvâli sâhibi's-şeria*, 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1405.
- Bilge, Mustafa L. "Yemâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Eylül 2022. <https://islamsiklopedisi.org.tr/Yemâme>.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîh*. 9 Cilt. ys.: Dâru Tavki'n-necat, 1422.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *et-Tarîhu'l-kebîr*. 8 Cilt. Haydarabat: Dâru'l-mearifi'l-Osmaniyye, ts.
- Cevad Ali, *el-Mufasssal fî tarîhi'l-arab kable'l-İslâm*. 20 Cilt. ys.: Dâru's-saki, 2001.
- Çağatay Neşet, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.
- Çubukcu, Asri "Sümâme b. Üsâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Erişim 12 Eylül 2022. <https://islamsiklopedisi.org.tr/sumame-b-usal>.
- Diyarbekrî, Hasan b. Muhammed. *Tarîhu'l-hamîs fî Ahvâli enfusi'n-nefis*, 2 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, ts.
- Ebu Musa, Eş'ari. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve ihtilafü'l-musallîn*. ys.: Mektebetü'l-musriyye, 2005.
- Ezdî, İbn Düreyd. *Cemheretü'l-lüga*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ilm, 1987.
- Fığlalı, Ethem Ruhî. "Hariciler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Erişim 25 Eylül 2022. <https://islamsiklopedisi.org.tr/hariciler#1>.
- Halebi, Ali b. İbrahim. *es-Sîretü'l-halebiyye- insanu'l-uyûn fî sîreti'l-emini'l-me'mûn*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1427.
- Halil b. Ahmed. *Kitabu'l-ayn*. 8 Cilt. ys.: Mektebetü hilal, ts.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. 2 Cilt. (terc: Salih Tuğ), İstanbul: İrfan, 1993.
- İbn Abdilber, Ebu Amr. *el-İstiâb fî ma'rifeti'l-Ashâb*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-cil, 1992.
- İbn Abdurabbih, Şihabeddin. *Ikdü'l-ferîd*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1404.

- İbn Atıyye, Ebu Muhammed. *Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitabi'l-Azîz*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1. Basım, 1422.
- İbn Hişam, Abdülmelik. *Siretü'n-nebeviyye*, 2 Cilt. (Tah: Mustafa Saka vd.), Mısır: Babu'l-halebi, 1955.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fida. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 15. Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1986
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fida. *Tefsîru'l-Kur'an'î'l-Azîm*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1. Basım, 1419.
- İbn Manzûr, Ebu'l-fazl. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, 1414.
- İbn Sa'd, Muhammed. *Tabakâtü'l-Kübrâ*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1990.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec. *el-Muntezam fî tarîhi'l-mülûk ve'l-ümem*. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1992.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec. *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-Tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-Arabiyye, 1. Basım, 1422.
- İbnü'l-Esîr Ebu'l-Hasan. *el-Kâmil fî't-tarîh*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-Arabi, 1997.
- İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan. *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1994.
- Kapar, M. Ali. *Hizmeti Muhammed'in Müşriklerle Münasebetleri*. İstanbul: Esra, 1993.
- Kapar, Mehmet Ali. "Hanîfe (Benî Hanîfe)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 21 Eylül 2022. <https://islamsiklopedisi.org.tr/hanife-beni-hanife>.
- Kehhâle, Ömer b. Rıza. *Mu'cemu kabâilü'l-Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse*. 5 Cilt. Dımeşk: Mektebetü'l-haşimiyye, 1949,
- Kurtubî, Ebu Abdullah. *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'an*. 10 Cilt. Kâhire: Dâru'l-kütübî'l-mısriyye, 1964.
- Makrîzî, Ahmed b. Ali. *İmtâu'l-esmâ bima li'n-Nebîyyi mine'l-Ahvâli ve'l-emoâl ve hafadati ve'l-meta'*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1999.
- Müslim, Ebu'l-Hasan. *Sahîh*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru ihyai't-türasi'l-arabi, ts.
- Nemrî, Yusuf b. Bir. *ed-Dürer fî ihtisâri'l-meğâzi ve's-siyer*. Kâhire: Dâru'l-mearif, 1403.
- Nesâî, Ebu Abdurrahman. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. 10 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2001.
- Nuveyrî, Şihabuddin. *Nihâyetü'l-ereb fî fînûni'l-edeb*. 33 Cilt. Kâhire: Dâru'l-kütüb, 1423.
- Öz, Mustafa. "Ezârîka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 25 Eylül 2022. <https://islamsiklopedisi.org.tr/ezarika>.

- Öz, Mustafa. "Nâfi' b. Ezrak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 25 Eylül 2022. <https://islamsiklopedisi.org.tr/Nâfi-b-ezrak>.
- Sa'lebi, Ebu İshâk. *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'an*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru ihyai't-türasi'l-arabi, 2002.
- Schleifer, "Hanîfe". *MEB İslâm Ansiklopedisi*, Eskişehir Matbaa Tesisleri 2001.
- Semânî, Abdulkерim b. Muhammed. *el-Ensâb*, 1 Cilt. Haydarabat: Meârifî'l-osmani, 1962.
- Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mirâtü'z-zamân fi târihi'l-A'yân*. 23 Cilt. Dimeşk: Dâru'r-risale, 2013.
- Suheyli, Ebu'l-Kasım. *Ravdu'l-unf fi şerhi's-sîreti'n-nebeviyye li'bn Hişâm*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru ihyai't-türasi'l-arabi, 2000.
- Şâmî, Muhammed b. Yusuf. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-ibâd*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1993.
- Şehristânî, Ahmed. *el-Milel ve'n-nihâl*. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1404.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Tarihu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 11 Cilt. Beyrut: Dâru't-türâs, 1387.
- Uçar, İlyas. "İlk Dönem İslâm Tarihinde Sıra Dışı Bir Kadın: Secah ve Peygamberlik İddiası". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (BOZİFEDER)*. 18. (2020/18), ss. 205-228.
- Zebîdî, Murtaza. *Tâcu'l-arûs min cevâhi'l-kâmus*. 40 Cilt. ys.: Dâru'l-hidâye, ts.
- Zehebî, Şemsuddin. *Mizanü'l-i'tidal fi nakdi'r-ricâl*, 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1963.
- Zehebî, Şemsuddin. *Tarihu'l-İslâm*. 15 Cilt. ys.: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmi, 2003.